

SZEMLE

FOREIGN LANGUAGE LITERATURE ON THE NORDIC LABOUR MOVEMENTS.

(Az északi munkásmozgalom idegennyelvű irodalma)

Kobenhavn, Arbejderbevegelsens Bibliotek og Arkiv, 1992. 143.

A bibliográfiai összeállítás abba a skandináv világba vezeti el az olvasót, ahol a munkásmozgalom a századforduló óta ráütötte a bélyegét az országok politikai, szociális arculatára, ahol legalább két nemzedéken át él „a svéd modell”, de tulajdonképpen eme „északi modell” (hiszen „a svéd modell” érvényesült Dániában, Norvégiában és részben Finnországban is) éppen a szociáldemokrata kormányok révén valósult meg, az erős szakszervezeti mozgalommal kölcsönhatásban.

A bibliográfiai összeállítást eme négy ország munkásmozgalmi könyvtárai és archívumai állították össze (amelyek mindenütt szociáldemokrata irányultságúak), s kisebb mértékben kitekintést nyújtanak az ötödik északi országra, Izlandra is. A bibliográfia „nyelvi” merítése is érdekes, nemcsak a három klasszikus nagy nyugati nyelvet, hanem négyet vettek alapul: az angol, a német és a francia mellett az orosz(!) is. Emellett még két nyelven, olaszul és spanyolul megjelent munkákat kapcsolnak be a felvételbe, de nem oly rendszerességgel. A bibliográfia időbeli határai: a munkásmozgalom kezdetétől az 1990-es év végéig.

A kötet szerkezeti felépítését illetően találunk olyan általános fejezeteket, amelyek több (legalább két!) országot érintő témákat mutatnak be, s emellett azután ablakot nyitnak az egyes országok történetére. Ilyen átfogó nagy témák: a munkásmozgalom 19. századi „születése”, kibontakozása, külön nagy fejezet a szakszervezeti mozgalom, a szociáldemokrata pártok története, majd ismét külön a kommunista pártoké. A szerzők az összes többi, másjellegű munkáspártot egy fejezetben tárgyalják — lévén, hogy e régióban közismerten mindig a szociáldemokrata mozgalom volt domináns, és a többi inkább csak szórványjelenség. „Természetesen” külön fejezetet kap a szövetkezeti mozgalom, valamint „a munkáskultúra” — amire nálunk különféle okok miatt sem a múltban, sem jelenleg nem fordítottak nagyobb gondot. Ez a fejezet az egyszerű címfelvételekkel és a rövid kétsoros annotációval is 8 oldalt tesz ki e kötetben.

A kötet bevezetőjében a szerzők jelezték, hogy „az északi modell” minden vonatkozására nem tudtak kitérni, az ő feladatuk e modell munkásmozgalmi vetületének, az ipari kapcsolatok és a munkásmozgalom összefüggéseinek felmérése volt. Ez azután szintén külön fejezetet kapott.

Feltűnő, hogy a kötet összeállítói s a skandináv szociáldemokrata intézetek milyen nagy súlyt fektettek az internacionalizmus különféle oldalról történő bemutatására. Külön nagy fejezetet nyitottak e témának, amelyben távolról sem pusztán az Internacionálékhoz kapcsolódó könyveket sorolták fel, hanem a különféle antimilitarista mozgalmakkal, az északi béke-mozgalmakkal és persze a „Stockholmi konferencia” történetével foglalkozó frásokat is — s a felsorolást még hosszabban kellene folytatnunk. Külön érdekes színfoltot jelent két fejezet: az egyik a skandináv országokba bevándorolt munkások, a másik a Skandináviából kivándorolt munkások történetéről szóló írásokat gyűjti egybe.

Végül két fejezetről: az egyik a szociál- és gazdaságpolitika címet viseli, a másik a politikai elméletekét. Vagyis a kötet nagyon széles horizonton ad áttekintést, s minthogy az „északi modell” iránt méltán jóval nagyobb az érdeklődés annál, hogy csak azok szerezhessenek róla értesüléseket, akik e nyelveket ismerik — ez a kötet elsőrendű segítséget nyújt „a szélesebb világ” számára. S persze azt is tanúsítja, hogy a munkásmozgalmat a fejlett Európa e fontos régiójában mennyire nem lehet a lezárt múlt zárójelei közé helyezni.

Jemnitz János

CAROLE FINK

MARC BLOCH: A LIFE IN HISTORY.

(Marc Bloch: Egy élet a történelemben)

Cambridge University Press, 1989.

Talán a cím nem elég találó Marc Bloch életrajzához: Egy élet a történettudománynak. De angolul History a történelem is, így egy élet a történelemben találó. Hiszen Marc Bloch, az akadémikus legszívesebben francia hazafinak tartotta magát. S ez a nagy francia hazafi 1944 júniusában, 58 éves korában egy Lyon melletti mezőn 27 ellenállóval együtt halt hősi halált a Gestapo golyójától.

Bloch nagyatyja az 1793-as forradalmi seregben harcolt, apja a poroszok ellen 1870-ben, ő maga megsebesült, és kitüntetést kapott az első világháborúban. A második világháború folyamán a francia ellenállásban vett részt, s remélte, hogy a háború után hozzájárulhat a francia oktatásügy megreformálásához. Korai halála az egyik legkitűnőbb középkori történész-től fosztotta meg a francia tudományos életet.

Bloch alapította meg 1929-ben – strassburgi kollégájával Lucien Febvre-rel együtt – az Annales nevű folyóiratot. E folyóiratnak a szellemisége, közleményei nemcsak a francia történetírást, hanem Európa-szerte más országokét is forradalmasította. Bloch és Febvre egy szélesebb, emberibb történetírást tűzött ki célul, a mélyen ható gyökereket és az interdiszciplináris módszert keresték és alkalmazták.

Bloch történetírása tükrözte soha nem szűnő kíváncsiságát mindaz iránt, ami emberi tevékenység. Első munkája egy esszé, legalább annyira földrajzi, mint történelmi tanulmány, az Ile de France-ról. Ezt követte egy tanulmánya környékbeli jobbágyság eltűnéséről. 1924-ben adta ki Les Rois Thaumaturges címmel azt a ragyogó eszmetörténeti írását, amelyik azt az angol és francia királyokba vetett hitet elemezte, hogy azok érintéssel gyógyítani tudták a scrofulát. 1931-ben ismét egy nagy eredeti művel lepte meg a világot Bloch: „Les Caractères Originaux de l’Histoire Rurale Française” – francia agrártörténet a korai középkortól a francia forradalomig. Ebben a műben benne foglaltatik a talajtörténet, a klíma története, a vetésforgó története, az alkalmazott technológia története, archeológia és gazdaságtörténet, néprajz és minden egyéb, ami a mezőgazdaságot érinthette.

1930-tól energiájának nagy részét az Annales-nak szentelte. Rengeteg cikke, mintegy 700 könyvismertetése és több tanulmánya jelent meg a folyóiratban – köztük a klasszikussá vált tanulmánya a vízimalmokról. 1939-40-ben jelent meg a fő műve, mesterműve: „La Société Féodale”, a beleérzésnek és tudósi gondolatnak e remekműve. Ez a mű kifejezte a történetírásban mint tudományba vetett hitét, egy olyan tudományéba, amelynek végkövetkeztetései átmeneti jellegűek. A történész feladata – szerinte – a kérdéseket feltenni s a forrásoktól számonkérni a leghitelesebbnek tűnő válaszokat. (Érdekesség, hogy igen kedvelt olvasmányai voltak Agatha Christie és Dorothy L. Sayers detektívregényei, és ő maga is készült írni hasonló történetet.) Bloch érdeklődése a múlt iránt együtt járt a jelen iránti elkötelezett érdeklődéssel. Amikor 1940-ben Hitler lerohanta Franciaországot, Bloch az összeomlás okait kereste és elemezte a hirtelen haragjában, elkeseredettségében írt művében, amelyet a háború, halála után „L’Étrange Défaite” címen adtak ki.

Carole Fink amerikai történésznek műve igen lelkiismeretes portré Marc Bloch igen vonzó egyéniségéről. Az életrajz nagy érdeme, hogy szerzője azt a huszadik századi francia intellektuellt mutatja be, akit képességei, családi hagyományai és az az értelmiségi és politikai környezet is alakított, amelyben élt. Az egyén és környezet, a múlt és jelen rajza e műben harmonikus. Éppen olyan harmonikus, mint March Bloch élete volt. Életének célja, tevékenysége, halála megegyezett elveivel.

H. Haraszti Éva

VICTOR ROTHWELL

ANTHONY EDEN. A POLITICAL BIOGRAPHY, 1931-57. Manchester University Press, 1992. 298.

A. Eden, volt brit külügyminiszterről 1957. évi halálát követő évtizedekben két szakszerű, terjedelmes életrajz jelent meg, egy nem hivatalos (David Carlton: *A Biography*, 1981, 528 p.) és egy hivatalos (Robert Rhodes James: *Anthony Eden*, 1986, 665 p.).

1992-ben jelent meg Rothwell munkája jóval rövidebb terjedelemben. Kiadók, könyvtárosok panaszkodnak Nagy-Britanniában, hogy az ország gazdasági problémái közepette ők is rosszul járnak: kevesebbet jelentethetnek meg, mert kevesebben vásárolnak könyveket. Az olvasóközönség igényeit főleg a helyi könyvtárakból elégíti ki. A könyvtárosok viszont arról panaszkodnak, hogy évi költségvetésük egyre kevesebb könyv vásárlására ad keretet. Ily módon felmerül az a kérdés: mennyiben indokolt csaknem egy évtizeden belül egy politikusról, ugyanarról a személyről három életrajzot is megjeleníteni. A harmadik mű talán kelendőbbnek ígérkezik, mert jóval rövidebb, mintegy feleannyi a terjedelme, mint az előző kettőnek.

Vizsgálat alá véve Rothwell tételeit: jól egyesítette az Eden politikai pályája bemutatásakor a korábbi életrajzírók által felvetett kérdéseket és talán finomabban, egyszerűsödően jellemezte.

Eden, a konzervatív párt jobboldalán helyet foglaló, kitűnő kapcsolatokkal és megnyerő külsővel megáldott fiatal politikus ambíciói már jó előre a külügyek felé irányultak, s Eden rövidesen a külügyminiszter parlamenti államtitkára lett. A szerző a két másik életrajzíróval szemben Eden 1931-57 közötti politikai életpályájára szorítkozott. Jobban ráirányítja az olvasó figyelmét arra, hogy Eden milyen mértékben és milyen érzékenyen figyelt a politikai közvéleményre, és mennyire átszötte német- és olaszellenességét saját karrierjének szem előtt tartása. Rothwell egyértelműbbé teszi karakterjegyeit: egyezkedő, azaz inkább döntésektől húzódozó magatartású. Eden nem volt egyértelműen döntésképtelen, karrierista és hiú – ugyanakkor mindez is volt. Mint pl. amikor a müncheni alkuval kapcsolatban kijelentette, hogy 90%-ban Chamberlainnel értett egyet, de mégis – korábbi munkatársaival egyetemben – állást foglalt Münchennel és Chamberlainnel szemben. Ekkor már Halifax az utóda a külügyminiszteri székben.

Eden népszerűsége a második világháború éveiben – 1941-től külügyminiszter – jelentősen emelkedett. Rothwell helyeslően emeli ki, hogy Eden mennyire becsülte Charles de Gaulle-t és mennyire figyelembe vette a francia érdekeket Roosevelt elnök személyes előítéleteivel ellentétben, utóbbiakkal Eden jobban megküzdött, mint Churchill.

A szerzőnek finomítania kellett volna Eden jellemzését mint a Churchill vezette konzervatív kormány külügyminiszteréét az ötvenes évek első felében. Igaz, hogy Eden sikeresen tevékenykedett az 1954-es genfi egyezmény létrehozásában, de már előre vetette árnyékát alapvető bizonytalansága belpolitikai kérdésekben és igen sok bírálatot kiváltó szerepe a szuezi válság idején. Eden ekkor már beteg ember volt, de, hogy ez mennyire befolyásolta állásfoglalását és döntéseit Szuezzel kapcsolatban, ezt elemezni nem történész dolga. Eden igen mértéktartóan bánt az igazsággal – ahogyan az angolok sokszor megfogalmazzák a hazudozást és titkolózást – a szuezi válság idején a parlamenti beszédeiben s a parlamenten kívül. (Az 1956-os októberi eseményekre utalok itt, a sèvres-i titkos megállapodásra Franciaországgal és Izraellel.)

Eden 1957 januárjában mondott le, s minden valószínűség szerint a királynő maga is elősegítette vagy legalábbis siettetett lemondását – Szuezi miatt. Ezt már a korábbi életrajzíró, Carlton is állította. Rothwell ezt valószínűsíti, azt írja, hogy Eden volt az első miniszterelnök Gladstone óta, aki elvesztette az uralkodó bizalmát.

Rothwell felhívja a figyelmet arra, hogy nem kutatták e kor s általában az 1951-64 közötti konzervatív kormányok gazdaságpolitikáját. Erre azonban ő sem vállalkozott. Nem állhatott módjában két, csak 1991-ben megjelent munkát áttanulmányozni: Keith Kyle (Suez) és W. Scott Lucas (Divided we stand: Britain, the US and the Suez Crisis) munkáit, amelyek egyes részletkérdésekben hasznos kiegészítést nyújthattak volna.

H. Haraszti Éva

ANDERLE ÁDÁM

SPANYOLORSZÁG TÖRTÉNETE Budapest, Móra Kiadó, 1992.

Európa nagyobb országai közül szinte mindegyiknek olvasható magyarul a története. Spanyolországról viszont jobbra különféle elfogultságok, a fekete és rózsaszín legenda hatását mutató műveket ismerhetünk.

Magyarul két Spanyolország története jelent meg századunkban. Luis Bertrand szellemtörténeti irányú, nyíltan fasisztabarát könyve inkább apológia, Pierre Vilar esszéje pedig már csak terjedelme miatt sem volt alkalmas a hispán népek történetéről átfogó képet adni.

Spanyolország története most jelent meg Amerika felfedezésének 500. évfordulója tiszteletére. Magyar szerzőtől ez az első mű.

Anderle Ádám egyetemi tanár 150 nagyalakú oldalon megírt, időtáblával, ajánló bibliográfiával és több mint 100 képpel kiegészített könyve elemzi Spanyolország történetét egészen napjainkig; 13 fejezetben veszi szemügyre az országot, európai koordinátaival.

A könyvet olvasva a recenzen alapélménye a másság tudatosítása volt. Nyugat-Európa országaitól eltérően a római és kora feudális időszakot nem az Európához rendeződés követte, nem a lépéstartás történt meg, hanem az arab hódítás következett.

Az al-Andalúz döntően befolyásolta Spanyolország jövőjét. Nem a mértéktartó elemzésre térnék ki, hanem arra, hogy a „mozaik Spanyolország” ekkor született meg, a mór uralom egymással is hadban álló kis államokra bomlott, de a visszahódítást végrehajtó királyságok is harcoltak dinasztikus érdekeiknek megfelelően; akár a mórokkal is szöveterkeztek egymás ellen.

A mór hódítás folyamán, illetve a keresztény előretörés közben Aragónia, a Navarrai Királyság, Kasztília csak hosszú idő után tudott kapcsolódni Európához mint egységes állam.

Anderle Ádám könyvében kiemeli, hogy Spanyolország története az Európához való csatlakozás kísérleteiből áll, amelyek egyben modernizációs próbálkozások is voltak. Ezek túlnyomó része dinasztikus vezetésű volt: „egység felülről”.

Ferdinánd és Izabella uralma minden ellentmondásosságával együtt az egységre és a felvirágzásra tett lépés volt, de a gyarmatosítás ellentmondásossága, a kormányzási nehézségek, a világgazdaság gondjai fékezően hatottak. Itt érdemes kitérni arra, hogy a mór uralom mellett a korai gyarmatosítás volt a másik sajátosság, amely Spanyolországot különlegessé tette Európában.

A másik oldal. A napóleoni korszakban és a Napóleon hozta haladással szemben a nemzeti függetlenség érzése erősebb volt, mint a spanyolokra ráerőltetett haladás. Ezt a kísérletet (1808-1812) Hispánia elutasította.

A 18. században volt végre sikeres modernizáció, majd a spanyol polgárháború után (1936-1939), a Franco-diktatúrában kezdődött újabb modernizáció, amit végül is a demokratikus jogállamot a korszerű gazdasággal egyesítő ország valósított meg.

A szerző könyvében ezek mellett elemzi a spanyol egység „nem dinasztikus úton” vezetett, hanem alulról építkező alternatíváit is.

Anderle Ádám szerint a híres Cid, a 11. században élő Don Rodrigó Diaz de Vivar az Almorádiva-dinasztia idején vált a katonai ellenállás szervezőjévé és vezetőjévé, Valenciára támaszkodva egyaránt harcolt a feudális kisállamok és a berberek ellen, nem figyelve a dinasztikus ambíciókra népi caudillóként az egész félsziget függetlenségéért és egységéért küzdött.

Másként, de lényegében ez volt az alaphelyzet a franciák elleni összefogás esetében is. Napóleon és marsalljai ellen népi háborúban született a „nación” (a nemzet) fogalma a „pais” és a „pueblo” (ország és nép) fogalma mellett.

Ugyanerre példa az első köztársaság (1873-1874) is. Francisco Pi y Margall személye államfőként egyszerre volt elfogadható a konzervatívoknak és a liberálisoknak, a centristáknak és a föderalistáknak is. Az elméletileg magasztos elképzelések a megvalósításban azonban már „riasztó karikatúrának” tündek, ahogy a szerző fogalmazza.

Felemásra sikeredett a polgárháborúban a népi kezdeményezés megvalósítása. Spanyolország intő példa lett arra, hogy az intolerancia hova vezet — 1 millió halott figyelmeztetett erre.

Az első és a második köztársaság élesen veti fel a tolerancia problémáját. Spanyolország nem csak a kasztíliaiak és az aragónok, hanem a baszkok, a gallegók, a katalánok hazája is. Évszázados küldetésekre vetít fényt a szerző róluk szólva.

Nem lehet véletlen — hangsúlyozza —, hogy a kis nemzetekkel való viszony a demokrácia és a tolerancia fokmérője. A Franco-diktatúra (1939-1975) idején a nyelvhasználatot, az önálló irodalmat, a nemzetiségi létet is tiltották. Lényegében a demokratikus átmenet (1975-1985) adta meg a lehetőséget a sokszínű kibontakozásra.

Spanyolország történetének áttekintésekor sajtószerű módszert követ Anderle Ádám. Az ő felfogásában a történetírás nem statikus, hanem az érvek, a történeti felfogások, alternatívák megrajzolásának színtere. Gazdagon használja a spanyol történetírás nagy alakjainak műveit, a nemzetközi szakirodalmat, többek között idézi Ramon Tamames, Vicens Vives, Lévi Provençal, José Luis Comellas frásait.

A történelem soha nem események egymás utáni láncolata, hanem bonyolult szövet, amelyben a világpolitika érdekei, a lehetőségek, az államférfiak személyes tulajdonságai éppen úgy benne vannak, mint például a kultúra tudatformáló nemes jelenségei.

Az irodalom és a művészet jól kifejezik a nemzet lelkét és karakterét, a világ és az élet kihívásaira adott válaszaik figyelemre méltóak, ezért érdekes magyarázat a politikai hanyatlás és az irodalmi karakter közötti ellentmondás kibontása, hogy csak egy fejezetre utaljak a kultúrtörténeti részek közül.

Tudomány és eszmetörténet, orvosok, a természettudományok, sőt a színház és a társasági élet, a divat is a történelem része. Erre példa bőven van a könyvben.

Végezetül egy fontosnak tűnő kérdésre szeretnék utalni. Az utóbbi időben Spanyolországot gyakran idézik példaként. A könyv Franco diktatúrájával és a pártállam megszüntetésével foglalkozó utolsó fejezete analógiákat tár az olvasó elé.

Spanyolország története így lesz tanulságos olvasmány azoknak is, akik Magyarország történetének jobb megértéséhez keresnek fogódzót.

Rozsnyai Jenő